

**З КНИГИ МУШИНКИ М. ВОЛОДИМИР ГНАТЮК. ЖИТТЯ ТА ЙОГО ДІЯЛЬНІСТЬ
В ГАЛУЗІ ФОЛЬКЛОРИСТИКИ, ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА ТА МОВОЗНАВСТВА /
М. МУШИНКА. – ВИД. 2-ГЕ, ДОП. ТА ПЕРЕРОБЛ. – ТЕРНОПІЛЬ: НАВЧАЛЬНА
КНИГА – БОГДАН, 2012. – 384 С.**

ПЕРЕДМОВА

Книжка, яку читач тримає в руках, родилася в дуже складних і “нетрадиційних” умовах. Почав я її писати в пастушій колибі рідного села Курова у східній Словаччині, де я, будучи кандидатом наук та доктором філософії, змушений був працювати пастухом колгоспної худоби. Писати монографію я почав з ініціативи дочки Володимира Гнатюка Олександри, що жила в Парижі, котра підказала мені цю думку після виходу першої моєї книжки про її батька – *“Володимир Гнатюк і Закарпаття”* (Париж, 1975). Та коли після п’яти років (1978) райком компартії в Бардієві заборонив мені пасти худобу (мовляв, у моїй пастушій колибі в горах часто перебувають “підозрілі” люди, навіть з-за кордону, за якими органам державної безпеки важко стежити), я повернувся до сім’ї в Пряшів, де умови для наукової праці були сприятливіші, ніж у селі.

Працюючи кочегаром у котельні новопобудованого кварталу, я продовжував роботу над монографією про В. Гнатюка, користуючись понад 700 томами видань Наукового товариства ім. Шевченка у Львові, які я в 1964-65 роках офіційно спровадив із обмінного фонду Львівської наукової бібліотеки ім. Стефаника в бібліотеку Дослідного кабінету україністики при кафедрі української мови і літератури Університету ім. П.Й. Шафарика у Пряшеві. Та коли про це довідався шеф кафедри М.Р., він заборонив бібліотекарці М.Б. позичати мені будь-яку книгу. Для мене це була справжня катастрофа. По книжки, які знаходилися в кілька десятків метрів від моєї квартири, я змушений був їздити в

Слов’янську бібліотеку в Прагу, там вивчати й робити з них виписки на місці (бо старші видання додому не позичали), а потім виписки опрацьовувати на кочегарці під гучну “музику” черпалок, вентиляторів та іншої техніки.

Та працю я завершив і машинопис вислав до видавництва НТШ в Сарселі біля Парижа, а його гарно переплетену копію – замовниці Олександрі Гнатюк в Париж, котра тоді була вже важко хворою (манія переслідування). Вона категорично відмовилася фінансувати видання книжки, вимагаючи її скорочення бодай на половину. Не допомогли ні переконування голови НТШ Володимира Кубійовича та генерального секретаря Аркадія Жуковського, що скорочення праці було би збідненням публікації і не представило би батька в повній величі. Вона стояла на своєму, мовляв, таке об’ємне видання її фінансово зруйнує (що не було правдою, бо грошей у неї було досить). Врешті-решт видавництво звернулося до найавторитетнішої інституції – єпископа Української греко-католицької церкви та Секретаря Синоду ієрархів УГКЦ Михайла Гринчишина, який переконав пані Олександру, і вона погодилася профінансувати видання без скорочень¹.

332-сторінкова книжка вийшла друком 1987 року як 207-й том *“Затисок Наукового товариства ім. Шевченка”*. Згідно з договором, я мав одержати 20 авторських примірників. В. Кубійович листовно запитав мене, на яку адресу НТШ має вислати ці примірники, підкресливши, що видавництво безкоштовно може вислати мені для власного розпорядження 50, 100 або й більше примірників.

¹ Пишу про це тому, щоб читач зрозумів, у чому полягали «делікатні обов’язки посередника між фундаторкою й редакцією», за які редактор книжки А. Жуковський дякує владі Гринчишину у передмові.

Мені стало зрозуміло, що книжку, видану чотирма центрами “українського буржуазного націоналізму” (Париж, Нью-Йорк, Сідней, Торонто) політична цензура не пропустить ні в Україну, ні в Чехословаччину, тому я попросив НТШ вислати призначених мені 20 примірників на адреси наукових бібліотек України. Будучи обізнаним із системою радянських бібліотек, я надіявся, що там вони потраплять у засекречені “спецфонди”, які колись буде розсекречено, і моя книжка стане доступною і читачам в Україні. Видавництво так і зробило. Та жодна книжка в Україну не потрапила. Всіх 20 примірників було затримано... в Москві й призначено на фізичну ліквідацію².

Оскільки мені відомо, в Україну навіть до наукових бібліотек не потрапив жоден примірник моєї монографії про В. Гнатюка. Та й примірники, вислані на мою адресу поштою, цензура не пропустила. Єдиний примірник своєї книжки я одержав через рік після її виходу через... Африку³.

Про своє зацікавлення життям і діяльністю українського вченого до 1986 року я написав у післямові до першого видання своєї книжки “*стежками життя з Володимиром Гнатюком*”. Там само я подав і бібліографію своїх праць про В. Гнатюка, опублікованих з 1963 по 1987 рік. Обидва матеріали передруковані і тут.

* * *

У наступних рядках я би хотів розповісти про свій внесок у гнатюкознавство після виходу цієї книжки в Парижі.

У тому ж 1989 році в Новому Саді (Сербія) вийшла моя монографія “*Фольклор русинів Войводини*”, а в ній – окремий розділ про внесок В. Гнатюка в дослідження фольклору цього регіону. Дані про внесок В. Гнатюка в дослідження культури русинів-українців Словаччини містить і моя монографія “*Народна культура південних лемків*”, опублікована у другому томі збірника “*Лемківщина*” (Нью-Йорк, 1988, т. 2. – С 22, 345, 391–392, 396, 404–405 та ін.).

У вищенаведеній післямові до першого видання я розповів, як органи влади в останній момент скасували підготовлену мною конференцію до 100-ліття з дня народження В. Гнатюка 1971 року. Я очікував, що мене – як дослідника життя і діяльності В. Гнатюка, що

² Про це я довідався від правнучки Володимира Гнатюка Марини Лисициної (1954 року народження), яка в 1979 році розповіла мені таку історію. До її матері Ради Юрїївни Гнатюк (1928 р. народження), яка жила і працювала в Москві, підійшов хтось із її знайомих і показав їй мою книжку: «Не буде це хтось із твоїх родичів?». Вона ознайомилась із змістом та з великим здивуванням з'ясувала, що це монографія про її діда, в якій є біографія її батька і навіть його фотографія. Для неї це викликало нервові потрясіння. Справа в тому, що після арешту батька в 1935 році мати Ганна Снурчина (1906-1976), щоб не стати «членом сім'ї ворога народу» (існував такий офіційний термін), відреклася від нього і переселилася із Харкова в Москву, а дитині, коли ця підросла і питала, де батько, відповіла: «Загинув на фронті». Рада так і писала в усіх анкетах й автобіографіях: «Батько загинув у Великій Вітчизняній війні», і як дочка загиблого героя, закінчила технічний вуз, стала кандидатом наук і працювала в одному з інститутів АН СРСР. Слідами матері пішла і її єдина дочка Марина, що працювала інженером-математиком конструкторського бюро «Салют» у Москві. Довідавшись із моєї книжки, що її дід Юрій Володимирович був у 30-х роках репресований, вона почала шукати його сліди і встановила, що після відбуття терміну покарання в ГУЛАГу, він жив у засланні в селі Маршанськ Тамбовської області в подружньому зв'язку з жінкою-переселенкою Євгенією Швейкіною (1926-1976), на 26 років молодшою за нього, і мав з нею трьох синів – Гнатюків: Володимира (1946), Леоніда (1947) та Віктора (1949). Батьки померли, а сини там живуть по сей день. З дочкою Радою, внучкою Мариною та сином Віктором я в 1991 році зустрівся на конференції до 120-ліття з дня народження В. Гнатюка у Львові. Коли я про цю історію написав дочці Володимира Гнатюка Олександрі в Париж, вона не повірила: «Мій брат не був одружений. Це хтось на прізвище «Гнатюк» видає себе за нащадка мого батька і брата. Щоб переконатись у цьому, вона вислала в Москву свою племінницю Лолу Гардесман (дочку сестри Ірини). Ця, зустрівшись із нащадками, підтвердила достовірність моїх досліджень. *Детальніше про це див.: Мушинка М. Доля нащадків Володимира Гнатюка. Народна творчість та етнологія*, 1972, № 5–6. – С. 16–19; його ж: Віймки з дискусії. В кн. «Від НТШ до УВУ». – Київ, 1992. – С. 390–394.

³ Мій син Олесь вчився у Празі зі сином журналістки Павли Джазайрі, яка летіла задля репортажу до Африки через Париж. На летовище привезли їй мою книжку, вона взяла її до Африки і, повернувшись у Прагу, передала її моєму синові через свого сина.

Влітку 1989 року чехословацькі державні органи дозволили мені відвідати стрія Петра в Канаді. В Торонто я летів через Париж, де мені дали кілька примірників моєї книжки, які я згодом подарував науковим бібліотекам України.

про нього захистив кандидатську дисертацію в празькому Кардовому університеті, видав про В. Гнатюка дві книжки та кільканадцять наукових статей, зберіг значну частину його рукописної спадщини, спричинився до побудови меморіального музею В. Гнатюка у Велесневі та пам'ятника на його запущеній могилі у Львові в 1971 році – запросять на святкування століття від дня народження В. Гнатюка до Ужгорода, Львова, Тернополя або Києва. Не запросили, хоча в кожному з цих міст проходили міжнародні наукові конференції, приурочені до цього ювілею.

В Ужгороді тричленну делегацію “гнатюкологів” Словаччини очолював директор Інституту марксизму-ленінізму Університету ім. П.Й. Шафарика в Пряшеві Іван Байцура, а її членом був голова партійної організації цього університету Михайло Роман. Жоден із них про В. Гнатюка не написав ні рядка.

На тернопільську конференцію я обіцяв привезти оригінал портрета Володимира Гнатюка пензля їхнього земляка Михайла Бойчука й подарувати його Меморіальному музеєві В. Гнатюка у Велесневі, де знаходилася (і досі знаходиться) первісна рамка цього портрета з його репродукцією. Про це було повідомлення навіть у київській “Літературній Україні”. Не допомогло. І туди мене не запросили.

Найповажніша конференція до 100-ліття з дня народження В. Гнатюка проходила у Львові. Збірник документів і матеріалів, підготований до цієї конференції групою львівських вчених під керівництвом Олега Купчинського, тодішня цензура забракувала. Він появився друком лише через 28 років⁴.

Ці три випадки красномовно ілюструють атмосферу, в якій проходило святкування століття найвизначнішого фольклориста України.

Будучи 1990 року реабілітованим, я вирішив урочисто відзначити 120-річчя з дня народження цього вченого на міжнародній конференції. Цей ювілей ми об'єднали з наступаючим століттям заснування Наукового товариства ім. Шевченка (незмінним секретарем якого був В. Гнатюк) та 70-річчям Українського вільного університету в Празі та назвали конференцію “Від Наукового товариства ім. Шевченка до Українського вільного університету”. Чотириденна конференція величаво пройшла у Пряшеві (12–13 червня) та Свиднику (14–15 червня) 1991 року. Її організаторами, крім пряшівського університету ім. П.Й. Шафарика, були: Український вільний університет у Мюнхені, Наукові товариства ім. Шевченка в Європі, США та Канаді, Асоціація українців Словаччини, Рада Союзу русинів-українців Чехословаччини та Музей української культури у Свиднику. Організаційно забезпечував її Науково-дослідний відділ україністики філософського факультету. В конференції взяло участь понад 80 науковців, з яких понад 50 – з-за кордону, переважно з України, та понад двісті гостей. Тернопільщину на конференції представляли: Ігор Герета з дочкою Наталкою, Зиновій Матусякевич та Остап Черемшинський. Матеріали конференції було опубліковано в 420-сторінковому збірнику, надрукованому в Києві⁵.

Наукові конференції до 120-ліття з дня народження відбулися в Ужгороді, Львові, Тернополі та Новому Саді. На кожній з них мені доводилося виступати з доповідями здебільшого на пленарних засіданнях. До ужгородської Гнатюківської конференції я видав окремою брошурою бібліографічний покажчик праць В. Гнатюка про Закарпаття⁶.

У Тернополі для учасників конференції була влаштована екскурсія по слідах В. Гнатюка, в рамках якої ми відвідали Меморіальний музей В. Гнатюка у Велесневі, Бучацьку середню школу, де навчався В. Гнатюк, та інші місцини. На заключному засіданні я запропонував назвати іменем В. Гнатюка тодішній педагогічний інститут, нині

⁴ Володимир Гнатюк. *Документи і матеріали* / Упорядники: Я. Шашкевич, О. Купчинський, М. Кравець, Д. Пельц, А. Сиценький; відп. ред. О. Купчинський. – Львів, 1998. – 466 с.

⁵ Мушинка М. (упорядник): *Від Наукового товариства ім. Шевченка до Українського вільного університету. Матеріали міжнародної наукової конференції*. – Київ–Львів–Пряшів–Мюнхен–Париж–Нью-Йорк–Торонто–Сідней, 1992. – 420 с.

⁶ Мушинка М. (упорядник). *Слово колиски нашої. Володимир Гнатюк про Карпатську Русь-Україну. Бібліографічний покажчик. Вступне слово П. Федака*. – Ужгород, 1991. – 32 с.

Тернопільський національний університет ім. В. Гнатюка. Про тернопільську Гнатюківську конференцію я опублікував прихильну статтю в американському журналі “Українське православне слово”, що його редагував митрополит Мстислав⁷. В Новому Саді я опублікував першу статтю В. Гнатюка про Закарпаття⁸ та невідомий лист В. Гнатюка до свого учителя Михайла Грушевського, в якому він інформує про хід і результати своєї експедиції до русинів Воєводини 1897 року⁹. Цей самий лист я опублікував і в Києві¹⁰.

На сторінках київського журналу “Народна творчість та етнологія” я розповів про складну долю дітей В. Гнатюка – Ірини, Олександри та Юрія – після смерті батька¹¹. Скорочена версія цієї статті появилася і на сторінках львівської газети “За вільну Україну”¹². У Львові передрукували і мою едмонтонську бібліографію публікованих праць В. Гнатюка, доповнену кількома позиціями та покажчиками одним із кращих українських бібліографів Мирославом Морозом¹³.

У 1991 році, році проголошення незалежності України, мені часто доводилося виступати в пресі та по телебаченні України, причому я ніколи не забував підкреслити, що основним об’єктом мого зацікавлення є Володимир Гнатюк.

Після серії Гнатюківських конференцій 1991 року та моїх виступів у пресі, мій друг і земляк професор Олекса Мишанич сказав мені: “Миколо, ти стільки зробив для увіковічення пам’яті Володимира Гнатюка як ніхто інший. Подавай заяву та документи на захист звання доктора наук на основі своїх опублікованих праць”. Така пропозиція для мене була значною несподіванкою, бо після майже двадцятирічної перерви в науковій кар’єрі мені і в голову не приходило таке високе звання. Та після численних консультацій я подав заяву з документами, опублікував¹⁴ автореферат та 21 квітня 1992 року я успішно захистив докторантуру перед Спеціалізованою радою Інституту мистецтвознавства, фольклористи та етнології ім. М. Рильського того ж інституту, в якому було скасовано моє аспірантське стажування 28 років тому¹⁵.

Читаючи рішення ради про успішний захист, її учений секретар О. Микитенко зауважив: “Наше рішення повинна ще затвердити Всесоюзна атестаційна комісія в Москві, бо в нас ще всеукраїнська атестаційна комісія не сформована”. Я обурився: “Як так? Я майже ціле життя боровся за самостійну Україну, а тепер, коли вона стала реальною дійсністю, маю одержати диплом із серпом та молотом?!” “На жаль, це так. Інакше доведеться Вам чекати доволі довго”. “Я чекав на цю хвилину років двадцять-тридцять. Почекаю ще два-три”. І через рік я одержав диплом доктора філологічних наук № 1 – з тризубом¹⁶.

⁷ Мушинка М. Тернопільщина гідно вшанувала пам’ять свого славного земляка. Наукова конференція до 120-річчя з дня народження В. Гнатюка. Українське православне слово. – Бавнд-Брук (США), 1991, № 8-9. – С. 16-17.

⁸ Мушинка М. Перша стаття Володимира Гнатюка про Закарпаття. *Studia Ruthe-nica*. – Нови Сад, 1990-1991, № 2. – С. 115-118.

⁹ Мушинка М. Листи В. Гнатюка до М. Грушевського. *Шветлосц*. – Новий Сад, 1992. – С. 11.

¹⁰ Мушинка М. Невідомий лист Володимира Гнатюка. *Народна творчість та етнографія*. – 1992, № 1. – С. 24-25.

¹¹ Мушинка М. Доля нащадків Володимира Гнатюка. *Там само*. – № 5-6. – С. 16-19.

¹² Мушинка М. Розсіяні вітром долі. Рід Володимира Гнатюка живе. *За вільну Україну*. – Львів, 1992, № 164. – С. 4.

¹³ Володимир Гнатюк. Бібліографічний покажчик / Упорядники: М. Мороз та М. Мушинка. НТШ, Науково-довідникові видання – Серія 1. Бібліографія, Львів, 1992, Т. 3. – 152 с.

¹⁴ Мушинка М. Фольклорист Володимир Гнатюк і його місце в українській науці та культурі. Автореферат на здобуття вченого ступеня доктора філологічних наук у формі наукової доповіді. – Київ, АНУ, 1992. – 33 с.

¹⁵ Детальніше про це див.: Мушинка М.: Колеса крутяться. – Кн. 1. *Спогади*. – Пряшів, 1998. – С. 56-65.

¹⁶ З моїм захистом пов’язана ще одна цікава і весела пригода. Після успішного захисту я хотів, як годиться, запросити членів комісії та інших гостей на урочистий обід (фуршет) в ресторан. Та Олекса Мишанич (один із трьох опонентів) каже мені: «Нічого з цього не вийде, бо після короткої обідньої перерви в нас ще є два захисти. Якщо хочеш нас погостити, збігай на ринок, купи якусь закуски і пиття; наші дівчата в сусідній кімнаті накриють столи – фуршет буде готовий. Зручно і дешево!». Я так і зробив. На Басарабському ринку накупив сала, ковбаси, шинки, банку оселедців, сира, помідорів, огірок, перцю. Обвішаний торбами, ледве рухаюся Хрещатиком, шукаючи горілки і вина. Бо який же фуршет без випивки! Заходжу в один магазин з напоями – нема, в дру-

Кращим інформатором, якого В. Гнатюк зустрів на “Угорській Русі” під час своїх п’яти експедицій у цей край (1895–1903), він вважав Михайла Пустая зі Збоя на Пряшівщині, від якого у 1896 році протягом шести днів записав 42 казки, легенди та народні оповідання виняткової художньої вартості. Сам В. Гнатюк вважав цього інформатора кращим казкарем, з яким він у житті зустрівся. На жаль, він подав про нього лише найосновніші дані. Хоча казки Пустая було опубліковано вже 1898 року¹⁷, ніхто з дослідників не займався дослідженням подальшого життя цього казкаря. Я вирішив заповнити цю прогалину. Відвідавши село Збій, я знайшов людей, які добре знали Пустая, не підозрюючи, що йдеться про виняткову людину. В архівних метриках мені вдалося встановити дати його народження (5 вересня 1857), хрещення (6 вересня 1857) та смерті (22 березня 1944). На підставі зібраних матеріалів я написав статтю для пряшівської “Дуклі”¹⁸, присвятивши їй 130-літтю з дня народження і 75-літтю з дня смерті В. Гнатюка. На четвертій сторінці журналу, де цю статтю поміщено, я опублікував кольорову репродукцію портрета В. Гнатюка, намальованого М. Бойчуком. У Словаччині це була єдина публікація, присвячена круглому ювілею В. Гнатюка.

Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка до 130-річчя народження свого патрона у 2001 році видав 514-сторінковий науковий збірник¹⁹, що містить 76 статей, з яких 25 безпосередньо пов’язані з особою В. Гнатюка та його фольклорним доробком. Інші є продовженням фольклористичних досліджень В. Гнатюка на ділянці історії та теорії фольклору, міфології, фольклорно-літературних зв’язків, етнопедагогіки тощо.

Із наукових розвідок на увагу заслуговують, зокрема: вступна стаття Ольги Куцої про В. Гнатюка як творця нового українства, Романа Гром’яка – про історико-порівняльний метод у працях Гнатюка, Оксани Дербаль – про Гнатюка як дослідника пам’яток Закарпаття XVII-XVIII ст., Сніжани Новак – про листування В. Гнатюка з В. Бірчаком, Олесі Шутак – про колядки і щедрівки в дослідженнях Гнатюка, Ориси Шутак – про колядки і щедрівки в дослідженнях Гнатюка, Ориси Голубець – про Гнатюка як дослідника гаївок, Оксани Кузьменко – про стрілецькі пісні в архівах і дослідженнях Гнатюка тощо. Декан філологічного факультету ТНПУ Микола Ткачук вважає цей збірник “новим етапом у вивченні творчого доробку академіка В. Гнатюка, новим прочитанням й новим осмисленням його як фольклориста, народознавця, літературознавця”²⁰.

У 2005 році редакція “Енциклопедії сучасної України” надіслала мені для “внутрішньої рецензії” коротку статтю про В. Гнатюка. Я її не рекомендував до друку, обґрунтовуючи відмову фактом, що вона занадто стисла і зовсім не відповідає багатогранній діяльності найвизначнішого українського фольклориста й громадського діяча кінця XIX – першої чверті XX століття. Відповідальний секретар ЕУС М. Железняк за дорученням співголови І. Дзюби

гий, третій – немає ні краплі. Сухий закон. 1992 рік. Що тут робити? Катастрофа! Крокую далі Хрещатиком, обвішаний торбами, і раптом в невеличкому кіоску бачу за склом... Коньяк... Вірменський... П’ятизірковий... Одягаю окуляри, щоб зблизька подивитися на етикетку, а продавець – молодий парубок, каже: «Дяденька, не смотрите, это не для вас – колхозников! Он стоит...» – і назвав суму, яка, мабуть, у десять разів перевищувала вартість горілки. «Будь ласка, синок, дай мені п’ять пляшок!». Продавець засміявся та одразу перейшов на українську: «Ви, дядечку, спочатку гроші покажіть!». Ідучи по покупки, я поміняв, здається, двісті доларів, і мені за них дали повну сумку купонів. Відкриваю сумку, а продавець аж очі витріщив: «Як бачу, прийняв я вас не за того, ким ви є! На жаль, в мене є лише ця одна півлітрова пляшка; її ніхто не купує, бо дорога!». «Тоді дай хоча би цю одну!». Фуршет вийшов знаменитий. Дівчата з моїх продуктів зробили «шведський стіл», нічим не гірший за ресторанський. А коли я розповідав пригоду з коньяком, учасники заливалися сміхом, а голова комісії зауважив: «У своїй автобіографічній довідці ви подали, що після звільнення з університету працювали пастухом колгоспної худоби. Бачите, цю вашу професію навіть на Хрещатику розпізнали».

¹⁷ В. Гнатюк. Етнографічні матеріали з Угорської Русі. *Етнографічний збірник НТШ*, т. 4. – Львів, 1898.

¹⁸ Дукля, 2001. – Ч. 2. – С 35.

¹⁹ Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство 2 (Ю) 2001. Вип. X. До 130-річчя народження Володимира Гнатюка. Науковий редактор Микола Ткачук. – Тернопіль, 2001. – 514 с.

²⁰ Лист М. Ткачука до М. Мушинки від 2 липня 2011 року.

попросив мене опрацювати статтю про В. Гнатюка довільного розміру, з чим я охоче погодився. Моя стаття появилася на шістьох полосах ЕУС²¹. Там само я вперше подав статті про дочку Володимира Гнатюка Олександру Гнатюк-Піснячевську (1898-1991) та сина Юрія (1900-1961) з їхніми фотографіями²².

Невеличку біо-бібліографічну статтю про В. Гнатюка я опублікував у найвизначнішій словацькій енциклопедії – “*Encyklopaedia Beliana*”²³. Нею я, по суті, привітав 140-річчя з дня народження В. Гнатюка.

Наприкінці передмови до другого видання моєї книжки розповім ще про один випадок, пов’язаний із В. Гнатюком.

Після виходу монографії в Парижі я там кілька разів відвідав дочку В. Гнатюка Олександру. Мені дуже хотілося роздобути від неї листування В. Гнатюка з дружиною та дітьми, яке вона мені показала ще при першому візиті 1968 року, однак на моє прохання подарувати це листування в Україну, наприклад, у Велеснівський музей В. Гнатюка, відповіла: “Передам, як приїдете наступного разу, бо я ще не встигла все прочитати”. А наступного разу історія повторювалась.

Доля Олександри Володимирівни була трагічною. Навчаючись у Празі, вона закохалась у свого земляка Олександра Бадана-Яворенка (1894-1937), студента юридичного факультету Кардового університету в Празі. Пізніше, працюючи на Закарпатті, він став чільним представником тамтешньої Комуністичної партії, від якої 1925 року був делегатом 9 з’їзду КПУ(б) у Харкові. В тому ж році Олександра стала його нареченою. Їхньому шлюбу перешкодила смерть батька Олександри та вимушений виїзд Бадана в Радянський Союз 1926 року. Там його після успішної політичної кар’єри арештували, а в 1937 році розстріляли. В 1927 році Олександра Гнатюк після закінчення медичного факультету Кардового університету в Празі переселилась у Францію. Диплом не нострифікувала і працювала на парфумерній фірмі. Вийшла заміж за економіста Дмитра Піснячевського (1898-1966), який трагічно загинув – замерз на вулиці в центрі Парижа²⁴. Після смерті чоловіка її недуга (яка проявлялася і раніше) пульсувала все більше й більше. Останні роки вона провела в приватній психіатричній лікарні, де й померла 27 лютого 1991 року²⁵. Поховали її у спільній могилі членів НТШ на міському цвинтарі в Сарселі. Всі її фінансові заощадження забрала психлікарня. Залишки архіву²⁶ разом з особистими речами успадкувала племінниця Лола Годерсман, з якою я був особисто знайомий ще з 60-х років. До неї я також звернувся з проханням передати листування В. Гнатюка з сім’єю в Україну. І тут повторилася давня історія: “Я не можу цього зробити, поки не ознайомлюся зі змістом цих листів. Що, коли там буде щось, що дискредитуватиме нашу сім’ю? На жаль, української письмової мови я не знаю (живучи в німецькому середовищі, я ніколи не ходила в українську школу) і мушу знайти когось, хто мені ці листи прочитає”. Я послав до неї в Гамбург редактора “*Християнського голосу*” Павла Головчука. Він прочитав їй листи, вона мені прислала їх разом із напівзнищеним альбомом вирізок статей про В. Гнатюка з преси та деякими дрібними речами з квартири тітки (вишивки, кераміка). Все це вона дала в моє особисте розпорядження: “Робіть з цими матеріалами що хочете – залишайте в себе або передайте туди, де їх буде надійно збережено і використано”. Найціннішу частину спадщини – 180 листів В. Гнатюка та його дружини Олени до дітей – я негайно передав обласному архіву в Тернополі (директору Богдану Ховарівському). Там із них дуже скоро зробили машинописні

²¹ Мушинка М. Гнатюк Володимир Михайлович. *Енциклопедія сучасної України*, т. 5. – Київ, 2006. – С 706-707.

²² Там само. – С. 711.

²³ Hnafuk Volodymyr Mychajlovyc. *Encyklopaedia Beliana*. – Zv. VI. – Bratislava, 2001. – S. 60.

²⁴ Згідно з розповіддю Олександри Володимирівни, у 1966 році у переповерхньому автобусі в центрі Парижа в її чоловіка стався серцевий напад, він почав хитатися. Пасажири вважали його п’яним і виштовхали з автобуса. Він зробив кілька кроків та упав на краю тротуару. Люди проходили повз нього, але ніхто не надав допомоги. Посмертний розтин встановив, що помер він не від серцевого нападу, а від переохолодження.

²⁵ Мушинка М. Рід Володимира Гнатюка живе. З приводу смерті Олександри Гнатюк-Піснячевської. *Нове життя*. – Пряшів, 1991, № 15. – С. 3.

²⁶ Основну частину свого особистого архіву Олександра Володимирівна в стані душевної депресії знищила.

копії, одну з яких прислали мені, другу (разом із ксерокопіями оригіналів) – в Меморіальний музей В. Гнатюка у Велесневі²⁷. Альбом та інші речі я передав у велеснівський музей лише у 2010 році.

У значній мірі за праці про В. Гнатюка і його внесок у культуру Закарпаття мене було обрано Почесним доктором Ужгородського національного університету, а праці про В. Гнатюка грали вирішальну роль і при обранні мене іноземним членом НАН України та нагородженням мене Почесною відзнакою Президента України “За заслуги”.

Я радий, що моя монографія, видана майже чверть століття тому у Франції, нарешті потрапляє і до читачів в Україні. Я переконаний, що за 24 роки вона не зістаріла та має що сказати і сучасному читачеві. Ще з 1991 року я пропонував свою книжку для перевидання кільком видавництвам України. Безрезультатно. З порозумінням я зустрівся лише 2011 року в тернопільському видавництві “Богдан”. Мене тішить, що книга виходить саме на вузькій батьківщині Володимира Гнатюка – Тернопільщині, яка дала українській культурі багато славних імен. Між ними одне з перших місць займає постать Володимира Гнатюка.

За перевидання книжки висловлюю щиру подяку директорові видавництва Богдану Будному, “посередникові” Ігорю Дітчуку та іншим людям, причетним до цієї справи.

Насамкінець я хочу згадати тих людей в Україні, які допомагали мені, але подяку яким я не смів висловити в передмові до першого видання монографії, щоб не нашкодити їм... В першу чергу це старший науковий працівник Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР Михайло Яценко, який першим заохотив мене до написання кандидатської монографії про Володимира Гнатюка, дав у моє розпорядження свою рукописну бібліографію праць Гнатюка про Закарпаття і був моїм частим консультантом. Далі – це директор Велеснівського етнографічно-меморіального музею В. Гнатюка Остап Черемшинський – перший рецензент моєї монографії (публікуємо її в “Додатках”), хто регулярно надсилав мені вирізки статей про Гнатюка з преси України, головним чином, своїх власних статей. Науковий працівник Тернопільського краєзнавчого музею Ігор Герета, який супроводжував мене по гнатюківських місцях на Тернопільщині. Художник Григорій Смольський, його дружина Оксана та тесть Іван Боднар зі Львова, які часто приймали мене у своїй гостинній хаті та знайомили з гнатюкіаною в їхньому помешканні. Директор Львівської наукової бібліотеки ім. Стефаника Євген Іванців та працівники її рукописного відділу Заклинський, Томашівський, Лучук, Баб’юк та інші, які всебічно йшли мені назустріч. Із українських вчених Чехії – це науковий працівник Інституту чеської та світової літератури ЧСАН у Празі Орест Зілінський, з яким я обговорював майже кожен розділ праці. Марта Дольницька-Панькевич, котра дала в моє розпорядження гнатюкіану з архіву свого батька. Зі Словаччини – мій колега по роботі Йосиф Шелепець, кращий знавець мовознавчої спадщини В. Гнатюка. Їм та багатьом іншим я висловлюю подяку. На жаль, більшості посмертно.

Пряшів, 7-го квітня 2011 р.

*Професор Микола Мушинка, доктор
філологічних наук, академік НАН України*

²⁷ У зв’язку з тим виникло непорозуміння між мною і директором Велеснівського етнографічно-меморіального музею Остапом Черемшинським, який був ображений, що я передав листування в архів, а не в його музей, як було домовлено ще з покійною пані Олександрою Гнатюк. Справа в тому, що, ведучи затяжні переговори з пані Олександрою про листування, я обіцяв передати його у Велесневській музей В. Гнатюка (до державного архіву, керованого КДБ вона довір’я не мала). Та за десятки років ситуація змінилася. У сільському музеї немає надійної охорони цінних документів, а в державному архіві така охорона є. Та й доступ до них дослідникам в Тернополі буде легшим, ніж у Велесневі. Мої аргументи О. Черемшинський не визнав. «Помирились» ми лише влітку 2010 року.